

PHƯƠNG PHÁP ĐỊNH GIÁ ĐỘNG VẬT HOANG DÃ TRONG GIẢI QUYẾT VỤ ÁN HÌNH SỰ Ở TRUNG QUỐC VÀ KINH NGHIỆM CHO VIỆT NAM

NGUYỄN PHƯƠNG THẢO*

Tóm tắt: Thực trạng vi phạm quy định về bảo vệ động vật hoang dã (ĐVHD) nói chung và động vật nguy cấp, quý, hiếm nói riêng ở Trung Quốc và Việt Nam đang ở mức độ đáng báo động, gây mất cân bằng nghiêm trọng đối với hệ sinh thái. Pháp luật hình sự của hai quốc gia này đều ghi nhận những tội danh nhằm xử lý hành vi vi phạm. Để định tội và định khung hình phạt, việc định giá ĐVHD là một thủ tục bắt buộc ở Trung Quốc và áp dụng bắt buộc với một số tội danh ở Việt Nam. Tuy nhiên, thực tiễn giải quyết vụ án ở Việt Nam phát sinh nhiều vướng mắc liên quan đến định giá ĐVHD do thiếu các quy định điều chỉnh trực tiếp, đặc biệt là phương pháp định giá. Bài viết nghiên cứu pháp luật tố tụng hình sự Trung Quốc về vấn đề này, trên cơ sở đó kiến nghị hoàn thiện pháp luật tố tụng hình sự Việt Nam và nâng cao hiệu quả áp dụng pháp luật.

Từ khóa: Phương pháp định giá; động vật hoang dã; động vật nguy cấp, quý, hiếm; Trung Quốc; Việt Nam; vụ án hình sự

Ngày nhận bài: 17/11/2024; Biên tập xong: 30/9/2025; Duyệt đăng: 23/10/2025

METHODS OF WILDLIFE VALUATION IN CRIMINAL CASES IN CHINA AND EXPERIENCES FOR VIETNAM

Abstract: Regulatory violations concerning the protection of wildlife in general and endangered, precious, and rare species in particular in China and Vietnam is alarming, causing severe imbalances in the ecosystem. The criminal law of both countries recognizes crimes to deal with these violations. To determine the crime and the corresponding penalty, the valuation of wildlife is a mandatory procedure in China and is required for some crimes in Vietnam. However, in the practice of case settlement in Vietnam, there is a problem related to the valuation of wildlife due to the lack of direct regulations, especially valuation methods. This article studies Chinese criminal procedural law on this issue and, based on that, proposes improvements to Vietnamese criminal procedural law and improving the effectiveness of law enforcement.

Keywords: Evaluation method; wildlife; endangered, rare, and precious animals; China; Viet Nam; criminal case

Received: Nov 17, 2024; **Editing completed:** Sep 30, 2025; **Accepted for publication:** Oct 23, 2025

Đặt vấn đề

Trung Quốc và Việt Nam là hai trong số các quốc gia nổi bật ở khu vực châu Á và trên thế giới về mua bán trái phép ĐVHD và sản phẩm của chúng. Đặc biệt, Trung Quốc còn được công nhận rộng rãi là một trong những thị trường tiêu thụ lớn nhất thế giới về buôn bán các sản phẩm ĐVHD¹. Định giá ĐVHD là hoạt động quan trọng để xác định giá trị của ĐVHD trong giải quyết các vụ án hình sự có liên quan. Kết luận định giá ĐVHD là nguồn chứng cứ quan trọng để làm cơ sở định tội danh, định khung và quyết định hình phạt. Nếu kết quả định giá thiếu chính xác sẽ dẫn đến những phán quyết khác nhau như có tội hoặc vô tội, khung hình phạt nặng hoặc nhẹ hơn, từ đó ảnh hưởng nghiêm trọng đến quyền và lợi ích hợp pháp của người bị buộc tội.

¹ Evie Kirschke-Schwartz (2016), *Wild Laws: China and Its Role in Illicit Wildlife Trade*, <https://www.wilsoncenter.org/event/wild-laws-china-and-its-role-illicit-wildlife-trade>, truy cập ngày 10/8/2024.

Luật hình sự Việt Nam và Trung Quốc đều có quy định về tội phạm liên quan đến ĐVHD. Tuy mỗi quốc gia có những ghi nhận khác nhau trong xác định tội danh và định khung hình phạt, định giá ĐVHD đều được xác định là hoạt động quan trọng trong giải quyết vụ án. Đặc biệt, Trung Quốc đã xây dựng được phương pháp định giá không chỉ đối với ĐVHD mà còn sản phẩm của chúng dựa trên các cơ sở khoa học và đã ứng dụng hiệu quả vào quá trình áp dụng pháp luật. Trong khi đó, thực tiễn giải quyết vụ án hình sự về tội phạm liên quan đến ĐVHD ở Việt Nam vẫn còn hạn chế. Điển hình, có trường hợp với hành vi cùng tội danh nhưng có địa phương định giá được ĐVHD và có địa phương từ chối định giá, dẫn đến sự khác biệt trong xử lý tội phạm, chưa đảm bảo tính công bằng. Một trong những nguyên nhân của sự

* Email: Npthao_hs@hcmulaw.edu.vn

Thạc sĩ, Khoa Luật hình sự, Trường Đại học Luật Thành phố Hồ Chí Minh

khác biệt là do thiếu phương pháp định giá thống nhất trong phạm vi toàn quốc. Nghiên cứu pháp luật Trung Quốc về định giá ĐVHD và sản phẩm của chúng, đặc biệt là phương pháp định giá có ý nghĩa quan trọng. Trên cơ sở của kết quả nghiên cứu, tác giả kiến nghị hoàn thiện hệ thống pháp luật tố tụng hình sự Việt Nam và nâng cao hiệu quả áp dụng pháp luật về vấn đề này.

1. Pháp luật Trung Quốc về các tội vi phạm quy định về bảo vệ động vật hoang dã và phương pháp định giá động vật hoang dã

Theo quy định của pháp luật Trung Quốc, ĐVHD thuộc diện bảo vệ bao gồm 02 nhóm: ĐVHD trên cạn, dưới nước quý hiếm và có nguy cơ tuyệt chủng (ĐVHD được bảo vệ trọng điểm cấp quốc gia²); ĐVHD trên cạn có giá trị sinh thái, khoa học và xã hội quan trọng. Cùng với đó, Trung Quốc đã ban hành Danh mục ĐVHD được bảo vệ trọng điểm cấp quốc gia³ và Danh mục ĐVHD trên cạn có giá trị sinh thái, khoa học và xã hội quan trọng⁴. Quốc gia này có một hệ thống pháp luật khá đồ sộ về bảo vệ ĐVHD với hơn 50 văn bản pháp lý đang có hiệu lực, trong đó Luật Bảo vệ ĐVHD năm 1988 (sửa đổi, bổ sung năm 2022) đóng vai trò cốt lõi⁵. Tuy nhiên, Luật này không quy định những tội danh nhằm xử lý các hành vi vi phạm mà chỉ dừng lại ở việc liệt kê những hành vi vi phạm, bị nghiêm cấm, có khả năng bị xử lý hình sự theo quy định. Thay vào đó, các tội danh liên quan đến bảo vệ ĐVHD và sản phẩm của chúng được quy định trong Luật Hình sự Trung Quốc năm 1988 (sửa đổi, bổ sung năm 2023)⁶, bao gồm:

- Tội buôn lậu động vật quý hiếm hoặc sản phẩm của chúng (Điều 151). Đây là tội phạm thuộc Mục 1 (Các tội phạm buôn lậu),

² Danh mục ĐVHD được bảo vệ trọng điểm cấp quốc gia có thể có những loài ĐVHD không nằm trong Phụ lục I, II của Công ước Quốc tế về buôn bán các loài động, thực vật hoang dã nguy cấp (CITES) nhưng vẫn cần thiết được bảo vệ ở cấp độ quốc gia.

³ Danh sách các loài ĐVHD được bảo vệ trọng điểm cấp quốc gia, được Hội đồng Nhà nước phê duyệt vào năm 1989, sửa đổi mới nhất vào ngày 04/01/2021, <https://lhss.sh.gov.cn/gjzdbhysdwml/index.html>, truy cập ngày 30/9/2024.

⁴ Danh sách các loài ĐVHD trên cạn có giá trị sinh thái, khoa học và xã hội quan trọng, được công bố vào năm 2000 bởi Cục Quản lý Lâm nghiệp và Động có Quốc gia, sửa đổi mới nhất vào năm 2023, https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/202307/content_6889361.htm, truy cập ngày 10/8/2024.

⁵ Yunbo Jiao, Tien Ming Lee (2021), *China's Conservation Strategy Must Reconcile Its Contemporary Wildlife Use and Trade Practices*, <https://www.frontiersin.org/journals/ecology-and-evolution/articles/10.3389/fevo.2021.675400/full>, truy cập ngày 11/8/2024.

⁶ Criminal Law of the People's Republic of China, 1979, amended in 2023, <https://law.pkulaw.com/chinalaw/3b70bb09d2971662bdfb.html>, truy cập ngày 10/8/2024.

Chương III (Các tội xâm phạm trật tự kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa).

- Tội đánh bắt thủy sản trái phép (Điều 340), Mục 6 (Các tội xâm phạm sự bảo vệ tài nguyên môi trường), Chương VI (Các tội xâm phạm trật tự quản lý xã hội).

- Các tội phạm quy định tại Điều 341 thuộc Mục 6 (Các tội xâm phạm sự bảo vệ tài nguyên môi trường), Chương VI (Các tội xâm phạm trật tự quản lý xã hội), cụ thể bao gồm:

+ Tội gây nguy hiểm cho ĐVHD nguy cấp, quý hiếm được Nhà nước đặc biệt bảo vệ⁷ (đoạn 1 Điều 341).

+ Tội săn bắt trái phép ĐVHD trong khu bảo tồn (đoạn 2 Điều 341).

+ Tội săn bắt, mua bán, vận chuyển trái phép ĐVHD trên cạn (đoạn 3 Điều 341).

Trong những tội danh nêu trên, giá trị của ĐVHD và sản phẩm của ĐVHD là yếu tố cốt lõi để định tội danh và quyết định hình phạt. Đối với ngà voi và sừng tê giác, việc xác định giá trị tiêu chuẩn đã được quy định trong hai văn bản riêng biệt⁸. Như vậy, ngà voi và sừng tê giác đã được ghi nhận một mức giá cụ thể, làm cơ sở để giải quyết vụ án nên không cần áp dụng công thức định giá để tính toán giá trị. Đối với ĐVHD là cá thể tê giác và voi (còn sống hoặc đã chết), các ĐVHD khác và sản phẩm của chúng cần được tiến hành định giá để xác định giá trị với đơn vị là nhân dân tệ (gọi tắt là "NDT"). Trường hợp giá trị tính toán thấp hơn giá giao dịch thực tế thì lấy giá giao dịch thực tế để xác định⁹. Trung Quốc cũng đã ban hành nhiều văn bản hướng dẫn cho vấn đề này¹⁰. Cụ thể, có hai phương pháp riêng biệt để xác định giá trị

⁷ Tòa án nhân dân tối cao và Viện kiểm sát nhân dân tối cao Trung Quốc, *Giải thích một số vấn đề liên quan đến việc áp dụng pháp luật trong giải quyết vụ án hình sự về hành vi hủy hoại tài nguyên ĐVHD, năm 2022 (gọi tắt là "Giải thích năm 2022")*, <https://www.trafficchina.org/flfg/>, truy cập ngày 10/8/2024.

⁸ Thông báo của Cục Lâm nghiệp Nhà nước về việc ban hành tiêu chuẩn giá trị đối với ngà voi buôn lậu và các sản phẩm của chúng trong các vụ án hình sự liên quan đến hành vi phá hoại tài nguyên ĐVHD năm 2001 (in Chinese), <https://www.trafficchina.org/gfxwj/>; Thông báo của Cục Lâm nghiệp Nhà nước về việc ban hành tiêu chuẩn giá trị đối với sừng tê giác liên quan đến các vụ án hình sự phá hoại tài nguyên ĐVHD năm 2002 (in Chinese), <https://www.trafficchina.org/gfxwj/>, truy cập ngày 10/8/2024.

⁹ Điều 4 Giải thích năm 2022.

¹⁰ Giải thích năm 2022, Lệnh số 46 của Cục Lâm nghiệp và Động có Nhà nước năm 2017 về Phương pháp xác định giá trị ĐVHD và sản phẩm của chúng, kèm theo đó là Phụ lục số 03 về "Danh mục các tiêu chuẩn giá trị chuẩn cho ĐVHD trên cạn; Lệnh số 5 của Bộ Nông nghiệp và Nông thôn năm 2019 về phương pháp xác định giá trị ĐVHD thủy sản và sản phẩm của chúng, kèm theo đó là Phụ lục số 04 về "Danh mục tiêu chuẩn Giá trị tiêu chuẩn ĐVHD thủy sản".

của ĐVHD và sản phẩm của chúng như sau¹¹:
Giá trị tổng thể của ĐVHD = Tiêu chuẩn giá trị cơ sở của loài x Hệ số mức độ bảo vệ.

Trong đó, tiêu chuẩn giá trị cơ sở của loài được xác định theo Danh mục tiêu chuẩn giá trị cơ bản của ĐVHD trên cạn đã đề cập¹². ĐVHD được bảo vệ trọng điểm quốc gia cấp độ I có hệ số mức độ bảo vệ là 10 lần và ĐVHD được bảo vệ trọng điểm quốc gia cấp độ II có hệ số mức độ bảo vệ là 5 lần. Ví dụ:

- 01 con hổ trong vụ án sẽ có **Giá trị tổng thể = 100.000 NDT x 10 = 1.000.000 NDT** (hổ thuộc danh mục bảo vệ trọng điểm quốc gia cấp độ I).

- 01 con linh dương Tây Tạng sẽ có **Giá trị tổng thể = 50.000 NDT x 5 = 250.000 NDT** (linh dương Tây Tạng thuộc danh mục bảo vệ trọng điểm quốc gia cấp độ II).

* Phương pháp định giá sản phẩm của ĐVHD

Đối với việc định giá sản phẩm của ĐVHD thì phức tạp hơn, cần dựa theo quy trình sau:

- **Bước 1: Xác định giá trị tổng thể của ĐVHD theo công thức vừa nêu.**

- **Bước 2¹³: Xác định giá trị của sản phẩm ĐVHD.** Các cơ quan thực thi pháp luật hoặc cơ quan định giá sẽ căn cứ vào tình hình thực tế để tính toán giá trị của sản phẩm ĐVHD dựa trên giá trị tổng thể của loài nhưng không được vượt quá giá trị tổng thể của ĐVHD theo công thức: **Giá trị của sản phẩm ĐVHD = Giá trị tổng thể của ĐVHD x Hệ số nguồn gốc loài x Hệ số giai đoạn phát triển x Hệ số của bộ phận cơ thể liên quan đến vụ việc x Số lượng cá thể.** Trong đó:

+ Hệ số nguồn gốc loài được tính theo công thức lấy hệ số nguồn gốc loài của ĐVHD làm chuẩn (hệ số 1,0); giá trị của ĐVHD nuôi cấy nhân tạo và sản phẩm của chúng là 0,5. Giá trị của ĐVHD nuôi cấy nhân tạo và sản phẩm của chúng là 0,25.

+ Hệ số giai đoạn phát triển được cơ quan thực thi pháp luật hoặc cơ quan thẩm định thực hiện và tính toán dựa trên cơ sở xem xét toàn diện khả năng sinh sản, tỷ lệ sống, giai đoạn

phát triển... của loài. Nếu ĐVHD đã trưởng thành thì hệ số này có thể được hiểu = 1,0.

+ Hệ số của các bộ phận cơ thể động vật liên quan đến vụ việc được xác định theo giá trị sử dụng của từng bộ phận. Trường hợp bộ phận đó có giá trị sử dụng đặc biệt hoặc việc mất đi có thể gây chết cho động vật thì giá trị của bộ phận này được tính tối đa bằng 80% giá trị tổng thể của động vật. Các bộ phận khác có giá trị thấp hơn được tính tối đa 20% so với giá trị tổng thể. Nếu việc tính theo tỷ lệ trên không phù hợp với thực tế, cơ quan có thẩm quyền phải xác định lại giá trị trên cơ sở xem xét tình hình cụ thể. Trong trường hợp kết quả tính toán thấp hơn giá giao dịch thực tế, giá giao dịch thực tế sẽ được sử dụng¹⁴. Hiện nay, Trung Quốc chưa có danh mục các bộ phận cơ thể chiếm 80% và 20% tiêu chuẩn giá trị tổng thể của động vật. Việc xác định này được chuyển giao cho các cơ quan thực thi pháp luật tùy vào từng trường hợp cụ thể.

+ Số lượng cá thể là số lượng/trọng lượng sản phẩm của ĐVHD đã được quy đổi sang số lượng cá thể ĐVHD đó. Tuy nhiên, hệ số này chỉ thuận tiện áp dụng trong trường hợp ĐVHD đó có số lượng sản phẩm dễ quy đổi sang số lượng cá thể (ví dụ, 01 quả tim tương ứng với 01 cá thể động vật). Đối với những sản phẩm khác, chẳng hạn như vảy tê tê, việc quy đổi bao nhiêu vảy tê tê để thành 1 cá thể tê tê lại là một bài toán chưa được hướng dẫn cụ thể bằng các văn bản có giá trị pháp lý mà chỉ có một số nghiên cứu khoa học có liên quan¹⁵.

Thông qua phương pháp tính toán theo các bước như trên, chẳng hạn cơ quan thực thi pháp luật thu giữ được số lượng da hổ tương ứng với 5 cá thể hổ hoang dã trưởng thành thì:

- **Giá trị tổng thể của 01 cá thể hổ = 100.000 x 10 = 1.000.000 NDT.**

- **Giá trị của số da hổ thu giữ được = 1.000.000 NDT (Giá trị tổng thể của 01 cá thể hổ) x 1 (Hệ số nguồn gốc loài) x 1 (Hệ số giai đoạn phát triển) x 0,8 (Hệ số của bộ phận cơ thể liên quan đến vụ việc) x 5 (Số lượng cá thể) = 4.000.000 NDT.**

Nếu khó xác định giá trị của ĐVHD liên quan và sản phẩm của chúng theo quy định vừa đề cập thì việc định giá phải dựa trên báo cáo của các tổ chức sau đây và kết hợp với các bằng chứng khác: (1) Báo cáo của cơ quan chứng nhận giá; (2) Báo cáo do cơ quan bảo vệ ĐVHD của Hội đồng Nhà nước, cơ quan quản lý xuất nhập khẩu các loài có nguy cơ tuyệt chủng quốc gia, Tổng cục Hải quan và các cơ quan được chỉ

¹⁴ Điều 6 Hướng dẫn năm 2020.

¹⁵ WCS Việt Nam (2024), Báo cáo kinh nghiệm quốc tế trong việc giải quyết các vụ vi phạm liên quan đến vảy tê tê và khuyến nghị cho Việt Nam.

¹¹ Giải thích năm 2022.

¹² Phụ lục số 03 kèm Lệnh số 46 và Phụ lục số 04 kèm Lệnh số 05.

¹³ Lệnh số 46 và Lệnh số 05, Điều 6 Hướng dẫn năm 2020 (Tòa án nhân dân tối cao, Viện kiểm sát nhân dân tối cao, Bộ Công an và Bộ Tư pháp cũng đã ban hành Hướng dẫn chỉ đạo xử lý tội buôn bán trái phép ĐVHD theo quy định của pháp luật năm 2020 (gọi tắt là “Hướng dẫn năm 2020”)); Chen Qunwu, *Định giá động vật quý, sản phẩm động vật quý*, <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1785693450843432350&wfr=spider&for=pc>; Lu Yikun, *Hãy bắt đầu từ việc xác định giá trị trong tội buôn lậu sản phẩm động vật quý*, https://mp.weixin.qq.com/s?__biz=Mzg2MDY3ODc1Nw==&mid=2247495818&idx=2&sn=077a2f110e8b6426ca919d6ef4ea65&chksm=ce200f80f957869616c67c265039465312a2c72ed48b1f74e3ef02e0d6fab6385d673ff791d&scene=27, truy cập ngày 27/9/2024.

định khác; (3) Báo cáo của cơ quan bảo vệ ĐVHD của chính quyền nhân dân cấp tỉnh, cấp thành phố trở lên, các cơ quan thuộc cơ quan quản lý xuất nhập khẩu các loài có nguy cơ tuyệt chủng quốc gia và cơ quan hải quan trực thuộc¹⁶.

2. Pháp luật Việt Nam về các tội vi phạm quy định về bảo vệ, phương pháp định giá động vật hoang dã và một số hạn chế trong thực tiễn áp dụng pháp luật

2.1. Pháp luật Việt Nam về các tội vi phạm quy định về bảo vệ và phương pháp định giá động vật hoang dã

Tương tự như Trung Quốc, Việt Nam cũng có sự phân hóa mức độ bảo vệ đối với các loài ĐVHD. Trong đó, các loài nguy cấp, quý, hiếm được ưu tiên bảo vệ¹⁷; các loài động vật rừng nguy cấp, quý, hiếm nhóm IB¹⁸ và các loài thuộc Phụ lục I CITES được bảo vệ ở mức độ cao nhất. Cùng với Trung Quốc, Việt Nam cũng được xác định là thị trường tiêu thụ, trung chuyển ĐVHD lớn trên thế giới¹⁹. Việt Nam không có Luật riêng về bảo vệ ĐVHD như Trung Quốc, thay vào đó, các quy định về bảo vệ ĐVHD được ghi nhận trong một số luật chuyên ngành khác có liên quan²⁰. Các tội danh liên quan đến ĐVHD và sản phẩm của chúng được điều chỉnh bởi Bộ luật Hình sự năm 2015, (sửa đổi, bổ sung năm 2017 và 2025 (gọi tắt là BLHS năm 2015), bao gồm:

- Tội vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD (Điều 234), thuộc Mục 3 (Các tội phạm khác xâm phạm trật tự quản lý kinh tế), Chương XVIII (Các tội xâm phạm trật tự quản lý kinh tế).

- Tội hủy hoại nguồn lợi thủy sản (Điều 242), thuộc Chương XIX (Các tội phạm về môi trường).

- Tội vi phạm quy định về bảo vệ động vật nguy cấp, quý, hiếm (Điều 244), thuộc Chương XIX (Các tội phạm về môi trường).

¹⁶ Điều 15, 16 Giải thích năm 2022.

¹⁷ Danh mục các loài nguy cấp, quý, hiếm được ưu tiên bảo vệ (kèm theo Nghị định số 64/2019/NĐ-CP ngày 16/7/2019 của Chính phủ sửa đổi Điều 7 Nghị định số 160/2013/NĐ-CP ngày 12/11/2013 của Chính phủ về tiêu chí xác định loài và chế độ quản lý loài thuộc Danh mục loài nguy cấp, quý, hiếm được ưu tiên bảo vệ).

¹⁸ Danh mục các loài thực vật rừng, động vật rừng nguy cấp, quý, hiếm (kèm theo Nghị định số 84/2021/NĐ-CP ngày 22/9/2021 sửa đổi, bổ sung một số điều của Nghị định số 06/2019/NĐ-CP ngày 22/01/2019 của Chính phủ về quản lý thực vật rừng, động vật rừng nguy cấp, quý, hiếm và thực thi Công ước về buôn bán quốc tế các loài động vật, thực vật hoang dã nguy cấp).

¹⁹ Điều Quý, *Vi sao Việt Nam bị xem là thị trường tiêu thụ ĐVHD lớn trên thế giới?*, <https://tuoitre.vn/vi-sao-viet-nam-bi-xem-la-thi-truong-tieu-thu-dong-vat-hoang-da-lon-tren-the-gioi-20220510132746838.htm>, truy cập ngày 13/11/2024.

²⁰ Luật Đa dạng sinh học năm 2008 (sửa đổi, bổ sung năm 2018), Luật Lâm nghiệp năm 2017 và các văn bản hướng dẫn thi hành.

Đối với tội danh quy định tại Điều 234 và Điều 242 BLHS năm 2015, giá trị của ĐVHD và sản phẩm của chúng là dấu hiệu định tội, định khung hình phạt. Tuy nhiên, pháp luật tố tụng hình sự Việt Nam không có quy định riêng biệt về định giá ĐVHD và sản phẩm của chúng. Việc tính toán giá trị trong những trường hợp này cần căn cứ vào quy định chung về định giá tài sản (ĐGTS). ĐVHD được xem là tài sản không mua bán phổ biến trên thị trường. Do đó, theo hướng dẫn của Nghị định số 30/2018/NĐ-CP ngày 07/3/2018 của Chính phủ quy định chi tiết việc thành lập và hoạt động của Hội đồng định giá tài sản (HĐĐGTS); trình tự, thủ tục ĐGTS trong tố tụng hình sự, sửa đổi bởi Nghị định số 97/2019/NĐ-CP (gọi tắt là Nghị định số 30/2018/NĐ-CP), phương pháp định giá đối với loại tài sản này được tiến hành như sau²¹:

- Căn cứ vào loại tài sản; thông tin và đặc điểm của tài sản; tình hình khảo sát giá, thu thập thông tin liên quan đến tài sản cần định giá; Hội đồng thực hiện ĐGTS theo tiêu chuẩn về thẩm định giá, phương pháp định giá chung đối với hàng hóa, dịch vụ và các tiêu chuẩn, phương pháp định giá quy định tại pháp luật chuyên ngành liên quan đến tài sản cần định giá.

- Hội đồng xác định ĐGTS dựa trên kết quả giám định, ý kiến đánh giá của cơ quan có thẩm quyền và chuyên gia về lĩnh vực này hoặc giá trị ghi trong hồ sơ, tài liệu của tài sản.

Mặt khác, ĐVHD và sản phẩm của chúng cũng được xem là hàng cấm theo Điều 6 Luật Đầu tư năm 2020²². Do đó, khi áp dụng phương pháp định giá như vừa nêu, HĐĐGTS cần áp dụng thêm quy định về căn cứ định giá đối với hàng cấm. Cụ thể, việc ĐGTS là hàng cấm không mang tính chất tùy nghi lựa chọn như đối với tài sản không phải là hàng cấm mà bắt buộc dựa trên ít nhất một trong các căn cứ theo thứ tự ưu tiên lần lượt từ trên xuống dưới theo quy định sau²³:

- Giá mua bán thu thập được trên thị trường không chính thức tại thời điểm và tại nơi tài sản là hàng cấm được yêu cầu định giá hoặc tại địa phương khác;

- Giá ghi trên hợp đồng hoặc hóa đơn mua

²¹ Điều 17 Nghị định số 30/2018/NĐ-CP.

²² Khoản 4 Điều 3 Nghị định số 30/2018/NĐ-CP.

²³ Khoản 2 Điều 15 Nghị định số 30/2018/NĐ-CP và khoản 3 Điều 8 Thông tư số 30/2020/TT-BTC ngày 17/4/2020 hướng dẫn một số điều của Nghị định số 30/2018/NĐ-CP ngày 07/3/2018 của Chính phủ quy định chi tiết việc thành lập và hoạt động của HĐĐGTS; trình tự, thủ tục ĐGTS trong tố tụng hình sự và Nghị định số 97/2019/NĐ-CP ngày 23/12/2019 của Chính phủ sửa đổi, bổ sung một số điều của Nghị định số 30/2018/NĐ-CP.

bán hoặc tờ khai nhập khẩu hàng cấm (nếu có);

- Giá do doanh nghiệp thẩm định giá cung cấp;
- Giá thị trường khu vực hoặc thế giới của hàng cấm do cơ quan, tổ chức có thẩm quyền thông báo;

- Giá niêm yết, giá ghi trên hợp đồng hoặc hóa đơn mua bán hoặc tờ khai nhập khẩu của tài sản tương tự được phép kinh doanh, lưu hành, sử dụng tại Việt Nam;

- Giá thị trường khu vực và thế giới của tài sản tương tự được phép kinh doanh, lưu hành, sử dụng tại các thị trường này;

- Các căn cứ khác giúp xác định giá trị của tài sản cần định giá do cơ quan có thẩm quyền tiến hành tố tụng cung cấp và chịu trách nhiệm về tính chính xác, tin cậy của các căn cứ này.

Như vậy, quy định về phương pháp định giá ĐVHD ở Việt Nam vẫn còn chung chung, trong khi đó, ĐVHD là một đối tượng đặc biệt, khác với những loại tài sản khác nên cần có phương pháp định giá riêng. Việc thiếu phương pháp định giá chuyên biệt với đối tượng này có thể dẫn đến thực tiễn áp dụng pháp luật thiếu thống nhất. Tuy nhiên, khi xử lý tội phạm tại Điều 244 BLHS không căn cứ vào giá trị của ĐVHD và sản phẩm của chúng mà căn cứ vào số lượng, khối lượng cá thể hoặc sản phẩm. Bởi vậy, trong một số trường hợp, cần quy đổi cá thể, sản phẩm ĐVHD thu giữ được sang số lượng ĐVHD để định tội danh và quyết định hình phạt. Việc quy đổi này không nằm trong phạm vi bài viết và sẽ được đề cập trong một công trình nghiên cứu khác.

2.2. Hạn chế về định giá động vật hoang dã trong thực tiễn giải quyết vụ án hình sự ở Việt Nam

ĐVHD là loại hàng cấm đặc biệt, không được phép lưu hành trên thị trường, thủ đoạn phạm tội đối với loại hàng hóa này tinh vi nên hợp đồng hoặc hóa đơn mua bán cũng thường không ghi rõ giá trị thực tế (do các sản phẩm ĐVHD thường bị trộn lẫn vào các hàng hóa khác được phép lưu thông), số lượng mua bán tản mát, chia nhỏ thành nhiều đợt để dễ dàng vận chuyển, giá thị trường của ĐVHD trong khu vực hoặc thế giới, cũng gần như không thể xác định được do ĐVHD đồng thời cũng bị cấm giao dịch ở hầu hết các khu vực và các quốc gia trên thế giới²⁴. Do đó, việc xác định giá trị của ĐVHD hiện nay chủ yếu dựa vào việc xác minh thực tế tại địa phương có hành vi vi phạm. Mỗi địa phương, khu vực sẽ có giá khác nhau nên

việc áp dụng giá không thống nhất hoặc cùng về một hành vi, đối với cùng một loài, một cá thể ĐVHD, nguy cấp, quý, hiếm thì quyết định áp dụng khung hình phạt có thể khác nhau tại các địa phương khác nhau; ở địa phương này, người vi phạm sẽ bị truy cứu trách nhiệm hình sự, nhưng ở địa phương khác thì có thể không bị truy cứu²⁵.

Điển hình, có HĐĐGTS đã từ chối định giá do trên thị trường không có giao dịch mua bán loài ĐVHD (khi mặt đồ) được yêu cầu định giá, Nhà nước cũng chưa có biểu giá quy định đối với loài động vật này nên không có căn cứ để xác định giá trị tài sản, không đủ yếu tố cấu thành tội "Vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD"²⁶. Vì thế, người thực hiện hành vi vi phạm chỉ bị xử phạt vi phạm hành chính. Trong một vụ án mua bán ĐVHD khác, HĐĐGTS cũng đã từ chối định giá xương sụn từ do tài sản này không được mua bán phổ biến trên thị trường. Ngoài ra, HĐĐGTS cho rằng Cơ quan Cảnh sát điều tra đề nghị định giá vượt quá phạm vi hiểu biết chuyên môn của Hội đồng do kết luận giám định xác định được loài nhưng không xác định được quần thể, vùng phân bố của cá thể động vật cần giám định, nên không có cơ sở định giá. Vì thế, cũng không thể xử lý về tội "Vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD"²⁷. Đặt giá thuyết, nếu một địa phương khác có tồn tại các giao dịch mua bán các loài động vật này thì hành vi mua bán vẫn có khả năng cấu thành tội do HĐĐGTS có cơ sở định giá được tài sản. Thông qua những vụ án trên, có thể thấy nguy cơ bỏ lọt tội phạm là rất cao do thiếu cơ sở định giá đối với các loài ĐVHD. Hơn nữa, các tổ chức buôn bán ĐVHD có thể lợi dụng thực trạng này để tiến hành buôn bán các loại ĐVHD ở những nơi không có mua bán phổ biến trên thị trường, gây khó khăn cho việc ĐGTS.

Cũng theo quy định, HĐĐGTS có thể dựa vào "giá do doanh nghiệp thẩm định giá cung cấp"²⁸ để làm cơ sở xác định giá trị của ĐVHD

²⁴ Nguyễn Phương Thảo và các tác giả (2024), *Báo cáo tổng kết đề tài nghiên cứu khoa học cấp trường "ĐGTS theo Luật Tố tụng hình sự Việt Nam"*, Trường Đại học Luật Thành phố Hồ Chí Minh, tr. 114-115.

²⁵ Ngô Văn Lượng, *Vướng mắc về ĐGTS trong vụ án hình sự*, <https://vksndtc.gov.vn/tin-tuc/cong-tac-kiem-sat/vuong-mac-ve-dinh-gia-tai-san-trong-vu-an-hinh-su-d10-t9649.html?Page=2#new-related>; Nguyễn Duy Hữu, *Thực tiễn xét xử các tội phạm về bảo vệ ĐVHD, động vật nguy cấp, quý, hiếm tại Đắk Lắk*, <https://tapchitoaan.vn/thuc-tien-xet-xu-cac-toi-pham-ve-bao-ve-dong-vat-hoang-da-dong-vat-nguy-cap-quy-hiem-tai-dak-lak>, truy cập ngày 23/4/2024; Nguyễn Phương Thảo và các tác giả, *Tlđđ*, tr. 114-115.

²⁶ Bản án số 17/2020/HSST của Tòa án nhân dân huyện Krông Bông, tỉnh Đắk Lắk, <https://congboaban.toaan.gov.vn/2ta610878t1cvn/chi-tiet-ban-an>, truy cập ngày 23/10/2024.

²⁷ Bản án số 173/2023/HS-PT ngày 30/5/2023 của Tòa án nhân dân cấp cao tại Đà Nẵng, <https://congboaban.toaan.gov.vn/2ta1218459t1cvn/chi-tiet-ban-an>, truy cập ngày 03/10/2024.

²⁸ Điểm c khoản 2 Điều 15 Văn bản hợp nhất số 31/VBHN-BTC.

theo yêu cầu định giá của cơ quan có thẩm quyền tiến hành tố tụng. Theo thống kê của Trung tâm Giáo dục Thiên nhiên (ENV), tính đến tháng 10/2023, cả nước có 15 doanh nghiệp có khả năng thẩm định giá đối với ĐVHD²⁹. Đây cũng là một con số hạn chế để đáp ứng nhu cầu định giá ĐVHD trong giải quyết vụ án hình sự. Sau khi nhận được đề nghị thẩm định giá, các doanh nghiệp thẩm định giá sẽ tiến hành định giá và cung cấp lại kết quả cho HĐĐGTS. Tuy nhiên, cơ sở để HĐĐGTS kiểm tra lại giá do các doanh nghiệp thẩm định giá cung cấp là gì trong khi HĐĐGTS vốn đã gặp khó khăn khi tiến hành định giá dựa trên các căn cứ luật định. Những vấn đề trên đã tác động không nhỏ đến việc xác định đúng giá trị của ĐVHD nhằm giải quyết vụ án hình sự³⁰.

Như vậy, có thể xác định một số nguyên nhân chủ yếu dẫn đến những hạn chế về hoạt động định giá ĐVHD như: Thiếu quy định về phương pháp định giá ĐVHD thống nhất trong phạm vi cả nước; hoạt động giám định ĐVHD chưa hiệu quả, kéo theo hoạt động định giá gặp khó khăn do thiếu cơ sở để định giá; thiếu sự phối hợp chặt chẽ giữa HĐĐGTS và các cơ quan có thẩm quyền tiến hành tố tụng trong hoạt động định giá ĐVHD.

3. Một số gợi mở nhằm hoàn thiện pháp luật tố tụng hình sự Việt Nam và nâng cao hiệu quả áp dụng pháp luật về định giá động vật hoang dã

Trung Quốc và Việt Nam đều quy định những tội danh liên quan đến bảo vệ ĐVHD trong luật hình sự quốc gia. Định giá ĐVHD và sản phẩm của chúng là hoạt động tố tụng quan trọng để định tội danh, định khung và quyết định hình phạt đối với một số tội phạm liên quan đến bảo vệ ĐVHD ở hai quốc gia này. Về mặt thủ tục, Trung Quốc và Việt Nam đều có quy định về phương pháp định giá. Điểm khác biệt là Trung Quốc có phương pháp định giá chuyên biệt đối với ĐVHD và sản phẩm của chúng, trong khi đó, Việt Nam chỉ dừng lại ở những quy định chung. Cụ thể hơn, ở Trung Quốc, việc định giá ĐVHD và sản phẩm của chúng ưu tiên là sử dụng công thức tính toán đã đề cập, trường hợp khó xác định giá trị mới căn cứ vào Báo cáo của các cơ quan, tổ chức có liên quan. Việt Nam không có các công thức tính toán cụ thể nên thực tiễn định giá phát sinh nhiều vấn đề vướng mắc, kết quả định giá trong nhiều trường hợp không thống nhất, dẫn đến

việc định tội và định khung hình phạt có thể khác nhau đối với cùng một đối tượng. Dựa trên các phân tích, tác giả kiến nghị hoàn thiện pháp luật tố tụng hình sự Việt Nam về phương pháp định giá ĐVHD và giải pháp nâng cao hiệu quả áp dụng pháp luật như sau:

Thứ nhất, Viện kiểm sát nhân dân tối cao và Tòa án nhân dân tối cao cần phối hợp ban hành văn bản hướng dẫn riêng biệt về định giá ĐVHD (bên cạnh những văn bản hướng dẫn hiện hành về ĐGTS nói chung³¹). Văn bản này cần đảm bảo hai nội dung: (1) Xây dựng khung giá trị tiêu chuẩn của ĐVHD (bao gồm cả ĐVHD trên cạn và thủy sản) để áp dụng thống nhất trong phạm vi cả nước; (2) Cụ thể hóa phương pháp xác định giá trị ĐVHD và sản phẩm của chúng dựa trên các giá trị tiêu chuẩn đã ban hành. Có thể tham khảo pháp luật Trung Quốc đã nêu ở tiểu mục 1. Đối với việc xác định các hệ số của sản phẩm ĐVHD (hệ số mức độ bảo vệ, nguồn gốc loài, giai đoạn phát triển, bộ phận cơ thể), cần có những nghiên cứu chuyên sâu và khảo sát thực tiễn, có thể tham khảo thêm kinh nghiệm nước ngoài để tăng độ chính xác. Tuy nhiên, cần khắc phục điểm hạn chế của Trung Quốc trong việc xác định hệ số bộ phận cơ thể của ĐVHD, quy định rõ hệ số tương ứng với danh mục các bộ phận phổ biến, không nên giao cho các cơ quan định giá tự quyết. Tương tự Trung Quốc, quy định về phân hóa mức độ bảo vệ ĐVHD ở Việt Nam hiện nay là điều kiện thuận lợi để triển khai xây dựng khung giá trị tiêu chuẩn cho ĐVHD. Tuy nhiên, sau khi được cập nhật định kỳ để đảm bảo phù hợp biến động giá thị trường và trượt giá khi có lạm phát.

Thứ hai, hoàn thiện, bổ sung quy định về phối hợp giữa các cơ quan có thẩm quyền tiến hành tố tụng với HĐĐGTS và các cơ quan, tổ chức, cá nhân khác có liên quan đến hoạt động ĐGTS trong các văn bản hướng dẫn hiện hành liên quan đến ĐGTS. Những quy định này cần tập trung vào một số vấn đề như: (1) Sự phối hợp giữa cơ quan yêu cầu ĐGTS với HĐĐGTS trong việc bổ sung kịp thời hồ sơ ĐGTS, trao đổi các khó khăn, vướng mắc trong quá trình thực hiện việc định giá, yêu cầu HĐĐGTS khắc phục sai phạm ngay trong thời gian định giá; (2) Cơ quan yêu cầu định giá thường xuyên tham gia các phiên họp ĐGTS của HĐĐGTS, đặc biệt đối với những vụ án có tài sản cần định giá phức tạp, không phổ biến trên thị trường như ĐVHD; (3) Chủ thể chịu trách nhiệm thành lập HĐĐGTS thường xuyên giám sát hoạt động của HĐĐGTS và yêu cầu định kỳ báo cáo

²⁹ Hướng dẫn thực thi pháp luật về bảo vệ ĐVHD năm 2023, <https://thiennhien.org/uploads/law-guidance-2023-nov-14-2023-final.pdf>, truy cập ngày 23/10/2024.

³⁰ Nguyễn Phương Thảo và các tác giả, Tlđd, tr. 115-116.

³¹ Nghị định số 30/2018/NĐ-CP, Thông tư số 30/2020/TT-BTC.

tiến độ; (4) Trường hợp HĐĐGTS từ chối việc ĐGTS thì cơ quan yêu cầu ĐGTS cần xác minh rõ lý do từ chối, yêu cầu giải trình, nếu cần thiết thì yêu cầu HĐĐGTS cấp trên tiến hành việc định giá³².

Thứ ba, cần thường xuyên tập huấn, bồi dưỡng, nâng cao trình độ của người làm công tác ĐGTS, đặc biệt là định giá ĐVHD theo định kỳ, tùy vào điều kiện của địa phương hoặc kết hợp giữa các địa phương để nâng cao tính hiệu quả³³. Bên cạnh đó, nâng cao chất lượng của cán bộ làm công tác giám định ĐVHD³⁴, xem xét mở rộng các chủ thể có thẩm quyền giám định ĐVHD³⁵, góp phần đáp ứng yêu cầu của thực tiễn tố tụng, rút ngắn thời gian và chi phí trưng cầu giám định³⁶, gia tăng hiệu quả của hoạt động định giá ĐVHD do kết quả của kết luận giám định ĐVHD trong một số trường hợp là cơ sở quan trọng để tiến hành hoạt động định giá ĐVHD. Ngoài ra, việc tập huấn, bồi dưỡng, nâng cao ý thức, trình độ của người có thẩm quyền tiến hành tố tụng trong công tác ĐGTS là vấn đề cần được quan tâm và triển khai định kỳ. Các buổi tập huấn có thể diễn ra trong nội bộ ngành hoặc liên ngành để nâng cao chất lượng.

Kết luận

Trung Quốc đã thành công trong việc xây dựng bộ công thức về phương pháp định giá ĐVHD. Đây là một hướng đi khoa học và mới mẻ, đảm bảo nguyên tắc công bằng trong xử lý trách nhiệm hình sự đối với cá nhân/pháp nhân vi phạm. Với những nét tương đồng nhất định xung quanh các quy định về bảo vệ ĐVHD, phương pháp định giá ĐVHD của Trung Quốc có giá trị tham khảo đối với Việt Nam trong tương lai. Tuy nhiên, Việt Nam cần

chuẩn bị thêm những điều kiện khác, đặc biệt về yếu tố con người để đảm bảo phương pháp này có thể triển khai hiệu quả trong thực tiễn áp dụng pháp luật./

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bản án số 17/2020/HSST của Tòa án nhân dân huyện Krông Bông, tỉnh Đắk Lắk, <https://congboaban.toaan.gov.vn/2ta610878t1cvn/chi-tiet-ban-an>;
2. Bản án số 173/2023/HS-PT ngày 30/5/2023 của Tòa án nhân dân cấp cao tại Đà Nẵng, <https://congboaban.toaan.gov.vn/2ta1218459t1cvn/chi-tiet-ban-an>;
3. WCS Việt Nam (2024), *Báo cáo kinh nghiệm quốc tế trong việc giải quyết các vụ vi phạm liên quan đến vầy tê tê và khuyển nghị cho Việt Nam*;
4. Chen Qunwu, *Định giá động vật quý, sản phẩm động vật quý*, <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1785693450843432350&wfr=spider&for=pc>;
5. Diệu Quý, *Vì sao Việt Nam bị xem là thị trường tiêu thụ ĐVHD lớn trên thế giới?*, <https://tuoitre.vn/vi-sao-viet-nam-bi-xem-la-thi-truong-tieu-thu-dong-vat-hoang-da-lon-tren-the-gioi-20220510132746838.htm>, truy cập ngày 13/11/2024;
6. Evie Kirschke-Schwartz (2016), *Wild Laws: China and Its Role in Illicit Wildlife Trade*, <https://www.wilsoncenter.org/event/wild-laws-china-and-its-role-illicit-wildlife-trade>, truy cập ngày 10/8/2024;
7. Lê Huỳnh Tấn Duy, "Xử lý các hành vi vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD theo pháp luật hình sự Việt Nam", *Tạp chí Nhà nước và Pháp luật*, số 02/2023;
8. Lu Yikun, *Hãy bắt đầu từ việc xác định giá trị trong tội buôn lậu sản phẩm động vật quý*, https://mp.weixin.qq.com/s?__biz=Mzg2MDY3ODc1Nw==&mid=2247495818&idx=2&sn=077a2f110ebe8b6426ca919d6ef4ea65&chksm=ce200f80f957869616c67c265039465312a2c72ed48b1f74ec3ef02e0d6fab6385d673ff791d&scene=27, truy cập ngày 27/9/2024;
9. Nguyễn Phương Thảo và các tác giả (2024), *Báo cáo tổng kết đề tài nghiên cứu khoa học cấp trường "ĐGTS theo Luật Tố tụng hình sự Việt Nam"*, Trường Đại học Luật Thành phố Hồ Chí Minh;
10. Ngô Văn Lượng, *Vướng mắc về ĐGTS trong vụ án hình sự*, <https://vksndtc.gov.vn/tin-tuc/cong-tac-kiem-sat/vuong-mac-ve-dinh-gia-tai-san-trong-vu-an-hinh-su-d10-19649.html?Page=2#new-related>;
11. Nguyễn Duy Hữu, *Thực tiễn xét xử các tội phạm về bảo vệ ĐVHD, động vật nguy cấp, quý, hiếm tại Đắk Lắk*, <https://tapchitoaan.vn/thuc-tien-xet-xu-cac-toi-pham-ve-bao-ve-dong-vat-hoang-da-dong-vat-nguy-cap-quy-hiem-tai-dak-lak>, truy cập ngày 23/4/2024;
12. Phạm Minh Tuyên (2020), *Bàn về tội "Vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD" quy định tại Điều 234 BLHS năm 2015*, <https://tapchitoaan.vn/bai-viet/phap-luat/ban-ve-toi-vi-pham-quy-dinh-ve-bao-ve-dong-vat-hoang-da-quy-dinh-tai-dieu-234-blhs-2015>;
13. Trung tâm Giáo dục Thiên nhiên (ENV), *Hướng dẫn thực thi pháp luật về bảo vệ ĐVHD năm 2023*, <https://thiennhien.org/uploads/law-guidance-2023-nov-14-2023-final.pdf>, truy cập ngày 23/10/2024;
14. Yunbo Jiao, Tien Ming Lee (2021), *China's Conservation Strategy Must Reconcile Its Contemporary Wildlife Use and Trade Practices*, <https://www.frontiersin.org/journals/ecology-and-evolution/articles/10.3389/fevo.2021.675400/full>, truy cập ngày 11/8/2024.

³² Nguyễn Phương Thảo và các tác giả, *Tlđđ*, tr. 159.

³³ Nguyễn Phương Thảo và các tác giả, *Tlđđ*, tr. 162.

³⁴ Theo khoản 4 Điều 31 và điểm d khoản 2 Điều 34 Nghị định số 06/2019/NĐ-CP, cơ quan khoa học CITES Việt Nam là cơ quan duy nhất có chức năng giám định mẫu vật thực vật, ĐVHD. Theo Điều 1 Quyết định số 2249/QĐ-BNN-TCLN ngày 17/6/2020 của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn về việc chỉ định cơ quan khoa học CITES Việt Nam, 04 cơ quan được chỉ định là: (1) Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật - lĩnh vực động vật và thủy sinh vật; (2) Viện Nghiên cứu Hải sản - lĩnh vực thủy sinh vật; (3) Viện Khoa học Lâm nghiệp Việt Nam - lĩnh vực thực vật; (4) Trường Đại học Lâm nghiệp Việt Nam - lĩnh vực thực vật.

³⁵ Phạm Minh Tuyên (2020), *Bàn về tội "Vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD" quy định tại Điều 234 BLHS năm 2015*, <https://tapchitoaan.vn/bai-viet/phap-luat/ban-ve-toi-vi-pham-quy-dinh-ve-bao-ve-dong-vat-hoang-da-quy-dinh-tai-dieu-234-blhs-2015>.

³⁶ Lê Huỳnh Tấn Duy, "Xử lý các hành vi vi phạm quy định về bảo vệ ĐVHD theo pháp luật hình sự Việt Nam", *Tạp chí Nhà nước và Pháp luật*, số 02/2023.